

4. KÖNYV

I azon az éjjelen panaszdalra fakadt Kallirhoé, s gyászolta a még életben lévő Khaireaszt. Egy pillanatra elszenderedett, s álmában perzsa útonállókat látott, kik fáklyákat vittek kezükben, s fölgyújtották a triérézt, ő pedig mindhiába kísérte meg oltalmába venni Khaireaszt. Dionüsziosz egyre-másra csak kesergett, látván, miként emészti magát hitetlensége, attól is félt, bánatában elmúlik szépsége. Úgy vélekedett, saját szerelmének kedvez, ha Kallirhoé végleg elfeledi korábbi férjét, azontúl biztosítani kívánta jóindulatáról, s megmutatni nagylelkűségét, ennek okán így szólt:

– Kelj föl, hitvesem, építs sírt a megboldogultnak! Miért vágyódnál tovább az elérhetetlen után, miközben hanyagolod kötelességeidet? Képzeld el, amiképpen melletted áll, és így kérlel: „Hantolj el melőbb, jussak Hádész kapuján túl.”¹¹ Még ha szerencsétlenek a holttestét nem is találjuk, ősi görög szokás az elhunytak síremléket állítani.

¹¹ Homérosz: *Íliász*. XXIII. 71. (Devecseri Gábor fordítása.)

Egykönnyen meggyőzte Kallirhoét, mert bizony kedvére való volt a tanács. Azután minden figyelmét e feladat kötötte le, s fájdalom is kissé elcsitult. Fölkelt ágyából, s elindult, hogy sírhelyet keressen. Aphrodité temploma körül megtetszett neki egy hely, mely – úgy vélte – az utókor emlékezetében tarthatja szerelmük. Ám Dionüsziosz megirigyelte Khaireasz közellétét, mi több, azt a helyet magának tartotta fenn. De mindezekelőtt az volt a szándéka, hogy Kallirhoé gondolatlanul e tennivaló foglalja le, s ezért így szólott:

– Menjünk a városba, asszonyom, s a városfal előtt emeljünk magasan fekvő, fejedelmi sírt, „távoli vízről is hadd lássák már a hajósok”.¹² Miléosz kikötői pártlanok, s a szürakúzabeliek is gyakran partra szállnak erre felé. Így szülőföldeden is hamar elterjed nemestetted híre.

Ez a javaslat elnyerte Kallirhoé tetszését, noha abban a pillanatban fékeznie kellett sietségét. Lassan elindult a városba, s a magasabb fekvésű partokon elkezdte építeni a sírt, mely épp olyan volt formájában, nagyságában, s pompájában, mint az övé Szürakúzában, s csakúgy, mint azt, ezt is élő holtinak emelték. Tetemes költségek árán, s fáradhatatlan munkával gyorsan el is készült, s Kallirhoé a temetést is olyanra tervezte, mint amilyen sajátja volt hazájában. Elérkezett a kitzűött nap, melyen nemcsak Miléosz népe,

¹² Homérosz: *Odüsszeia*. XXIV. 83. (Devecseri Gábor fordítása.)

hanem Iónia apraja-nagyja is egybegyűlt. Két korományzó is jelen volt, a kariabeli Mithridatész és a lüdi-ai Pharnakész, kik történetesen épp akkor látogattak a tartományba. Azzal az ürüggyel érkeztek, hogy tisztelüket tegyék Dionüsziosznál, valójában mindketten Kallirhoére voltak kíváncsiak. Ázsiában mindenütt híre kelt a csodás nőnek, neve eljutott a Nagy Királyig, s azt rebesgették, szépsége Ariadnéét és Lédaét is túlszámalyja. Ez alkalommal még csodálatra méltóbb volt, mint, ahogy hírét költötték. Gyászruhát viselt, hajját kiengedte, arca ragyogott, s meztelen volt a karja: szebbnek látszott így, mint Homérosz istennői, „a hókaru Héra”¹³ vagy a „karcsubokájú Hébé”.¹⁴ Senki sem bírta nézni vakító szépségét, elfordították arcukat, mintha a nap sugarai sütnének szemükbe, s tiszteletükben térdre borultak előtte. Még a gyermekeket is elkápráztatta. Mithridatésznek, a kariabeli korományzónak elállt a lélegzete, s hanyatt esett, mintha hirtelen parittyva találta volna el. Kísérői üggyel-bajjal állították talpra, s aztán hazatámogatták. A temetési szertartáson fölvonultatták Khaireasz szobormását, mit Kallirhoé gyűrüje után formáztak. Gyönyörű szobor volt, de Kallirhoé feltűnésekor senki sem nézett rá: minden tekintetet ő ejtett rabul. Mi módon lehetne méltóképpen elmondani a menet végét? Amikor a sírhoz értek, a hordárok letették a halotti kerevetet,

¹³ Homérosz: *Íliász*. I. 55. (Devecseri Gábor fordítása.)

¹⁴ Homérosz: *Odüsszeia*. XI. 603. (Devecseri Gábor fordítása.)

Kallirhoé föllalt, átölelte Khaireasz szobrát, s gyöngéden megcsókolva így szólt:

– Először te temettél el engem Szürakúzában, s ebben a pillanatban én hantollak el téged Milétoszban. Súlyos és keserves csapásokat mért ránk a sors. Sírba helyeztük egymást, de egyikőnk sem találta a holtat. Rosszakarató Tükhé, irigyelted tőlünk, hogy egyazon földben nyugodjunk, s inkább száműzted hamvainkat!

A nép ajkán gyászdal hangjai szálltak föl, s nem azért szánták Khaireaszt, mert elhunyt, hanem, hogy ily hitvest veszített el.

II. Míg Kallirhoé Khaireaszt temette Milétoszban, Khaireasz rabszolgaként küszködött Kariában, s teste igen hamar ellankadt az ásatól. Ámde mi minden nehezedett lelkére: a fáradtság, a magány, a rabság, s mindenekelelőtt a szerelem! Meghalni kívánt már, de csöppnyi remény élte még: nemsokára talán újra láthatja Kallirhoét. Barátja, Polükharmosz, kit vele együtt vetettek tömlöcbe, látta, Khaireasz képtelen dolgozni, ezért állandóan ütök-verik, kegyetlenül kínozzák, s végül ekképpen fordult felügyelőjükhöz:

– Jelölj ki nekünk külön helyet, hogy ne vádolhass bennünket tunyasággal, s meglátod, napról napra épp ugyanannyi munkát végzünk el!

Meggyőzte a felügyelőt, ki engedett kérésének. Polükharmosz természet szerint erős alkató ifjú volt, s főképpen nem szolgálta Erósz, a szigorú zsarnokot, így két részt teljesített egymaga, de örömmel vállalt többet, hogy mentse barátját a végveszélytől. Ily nyomorúságos körülmények között lassanként megtanulták, mit is jelent szabadnak lenni.

Ez idő tájt távozott Mithridatész, a kormányzó, de nem úgy tért vissza Kariába, amiképpen útnak indult Milétoszba: sápadt volt, lesóványodott, olyan volt, mint aki lelkében égő, sajnó sebet hordoz. A Kallirhoé iránti szerelem miatt sorvadozott, s bizonyára bele is pusztult volna, ha a következő történet nem jut a fülébe: Néhány fogoly, kik Khaireasszal együtt raboskodtak (szám szerint tizenhatan voltak bebörtönözve egy sötét kis cellába), egyik éjjel leoldották rabláncukat, agyonüölték a felügyelőt, s azután megpróbáltak kezet oldani. De nem tudtak elmenekülni, mert elárulták őket a kutyák ugatása. Azon melegében rajtakapták a szökevényeket, s éjszakára mindegyikőjüket szorosán megkötözték. Másnap az intéző jelentette urának a történeteket, aki egyetlen pillantást se vetett a rabokra, meg se hallgatta védekezésüket, hanem azonnal megparancsolta, a tizenhat fegyencet feszítsék keresztre. Nyakuknál és lábuknál megkötözve vezették őket elő, s ki-ki vállán cipelte keresztjét. A hóhérok még lesújtóbbá tették a komor látványt, hogy elretentsék azt, ki ily tettet fontolgat magában. Amikor Khaireaszt társaival együtt felsorakoztatták, csönd-

ben hallgatott, ám Polükharmosz keresztjét fölemelve így zúgolódott:

– Kallirhoé, miattad szenvedünk! Te szíztottad minden bajunk!

Meghallotta e szavakat az intező, s úgy vélte, egy asszony is cinkosuk. Avégett, hogy őt is megfenyíthesse, s teljességgel kinyomozhassák a merényletet, Polükharmoszt külön Mithridatész elé kísérték. A kormányzó épp a kertben hevert egyedül, gondterhelten: lépten-nyomon fölidézte magában, amiképpen Kallirhoét gyászolni látta. Elmerült gondolataiban, s szolgáját sem fogadta szívesen. Így förmédt rá:

– Mit háborgatsz engem?

Az válaszul ekképpen felelt:

– Uram, kénytelen vagyok! Megtaláltam a merénylet egyik szerzőjét. Ez az átkozott ismeri azon álnok asszonyt, ki bűntársa a gyilkosságban.

Ennek hallatán Mithridatész összevonta szemöldökét, sőtétlen Polükharmoszra szegezte tekintetét, s így parancsolt:

– Beszélj! Ki az az asszony, aki segédkezett a szökésben?

Polükharmosz tagadta, hogy tudja, ki az az asszony, s azt is, hogy ő maga részese volt e bűnnek. Azon nyomban korbácsot, s tüzet hozattak, előkészítették a kínzószerszámokat. Egyikük megragadta Polükharmoszt, és ekképpen támadt rá:

– Mondd meg a nő nevét, kiről azt állítottad, a bajt okozta!

– Kallirhoé – nyögte Polükharmosz.

A név fölkavarta Mithridatész lelkét, s azt gondolta, a két asszony neve szerencsétlen véletlen folytán egyezik. Nem óhajtotta már kivizsgálni az esetet, nehogy olyan helyzetbe kerüljön, hogy be kelljen feketítenie a drága nevet. De miután emberei és barátai tüzetesebb nyomozásra buzdították, így rendelkezett:

– Jöjjön ide Kallirhoé!

Ütötték, vágták Polükharmoszt, egyre csak vallatlák, ki az az asszony, s ő honnan ismeri. Szorult helyzetbe került szerencsétlen, s nem akarta, hogy bárkit hamisan vádoljanak, végezetül ekképpen szólt:

– Mit háborgtok hiába, s keressetek azt, ki távol van? Én a szürakúzabeli Kallirhoét említettem, Herokratésznek, a hadvezérnek lányát.

E szóra lángot vetett Mithridatész arca, kiverte a veríték, és akaratlanul előtörték könnyei. Elhallgatott Polükharmosz, s mindenki, aki csak jelen volt, tanácsalanel állt. Hosszú idő elteltével Mithridatész jajjalbajjal összeszedte magát, és így szólt:

– Milyen kötelek fűz téged Kallirhoéhoz? S a végpillanatában miért említettet az ő nevét? Így válaszolt:

– Ó, uram, hosszú történet ez, s nem szolgál javamra. Rosszkor háborgatnálak üres fecsegéssel, ugyanakkor félek, ha késlekedem, maga mögött hagy barátom. S én vele együtt szándékszem sírba szállni.

Egyszeriben megváltoztak a hallgatóság indulatai:

szánalom má vált a harag. Mindenkinél jobban megrendült Mithridatész, és ekképpen szólt:

– Ne félj, nem háborgatsz engem. Könyörületes úr vagyok. Mondj el bátran mindent, semmit se hallgass el! Ki vagy, s honnan jöttél? Mi módon vetődtél Káriába, és miért ásol fogolyként? De legfőképp Kallirhoéről és cimborádról beszélj!

III.

Azzal Polükharmosz így vette át a szót:

– Szürakúzabeliek vagyunk. Khaireasz hírnévben, gazdagságban és szépségben Szíliában első embere, én, társa és cimborája, ellenben egyszerű, hétköznapi ember vagyok. Hátrahagyván szüleinket elhajóztunk hazánkból, én barátom miatt, ő hitvese, Kallirhoé miatt, kit halottnak hitt, s nagy pompával temetett el. Sírrablók azonban élve találták, s Ióniában pénzé tették. Théróntól, a kalóztól tudjuk ezt, aki kínvallatás közepette ismerte be tetteit a népgyűlésen. Szürakúza városa a főparancsnoki trierészen követséget indított, hogy fölkutassák az eltűnt nőt. A gályahajót, mely Milétosz partjainál horgonyozott, éjjel fölgyújtották a perzsák, embereinket lemészárolták, barátomat s engem fogolyként adtak el. Fegyelmезetten viseltük balsorsunkat, ám néhány ismeretlen rabtársunk bilincseit lerázza gyilkosságot követett el, s parancsodra mindannyiúnkat keresztalárra ítélték. A barátom a kivégzés pillanatában sem

panaszkodott hitvesére, de én nem bírtam megállni, hogy ne említsem Kallirhoét, s ne nevezzem balsorsunk okozójának, hisz az ő keresése végett szálltunk tengerre.

Még be sem fejezte, amikor fölkiáltott Mithridatész:

– Azt mondd, Khaireasz?

– Barátom ő – mondta Polükharmosz. – De könyörgöm, uram, parancsold meg a hóhérnak, keresztünket el ne válasszák egymástól!

Könnyek és sóhajok törtek föl szavaira. Mithridatész menten elrendelte, igyekezzenek Khaireaszhoz, míg nem késő. Már minden rab holtan függött, s Khaireasz éppen akkor lépett a kereszthez. Távolról kiáltottak, ki ezt, ki azt:

– Kíméld meg! Szállj le! Ne sebesítsd meg! Bocsdás szabadon!

A hóhér leengedte a kezét. Khaireasz pedig búsan hátrált a kereszt tövéből, hitvány életétől és gyötrelmes szerelmétől örömet szabadult volna már. Ám Mithridatész elé vezették, aki találkozásukkor nyomban átölelte, és így köszöntötte:

– Testvérem, barátom, kevés híján szentségtelen tettet vittem véghez kitartó, de helytelen hallgatásod miatt!

Rögvest meghagyta szolgálainak: kísérik az ifjakat a fürdőhelyre, viseljék gondjukat, fürösszék meg, s öltöztessék őket díszes görög köpönyegbe. Azután lakomára hívta vendégeit, s áldozattal ünnepelte Khaireasz

reasz megmenekülését. Bóssággal folyt a bor, mámorító volt a hangulat, s nem tudtak betelni a tenger sok gyönyörrel. Amikor a lakoma a tetőfokára hágott, Mithridatész bortól, s szerelemtől égve így fordult Khaireaszhoz:

– Barátom, nem a bilincsek, s a kereszt miatt szánlak, hanem, hogy ilyen nőt veszítettél el.

Khaireasz kővé dermedve kiáltott föl:

– Hol láttad az én Kallirhoémat?

– Nem a tiéd többé – fokozta Mithridatész. – A mítosz Dionüsziosz törvénytelen hitvese, s a minap jött világra gyermekük.

Ezt hallván Khaireasz nem tudta magát türtőztetni, térdre esett Mithridatész előtt, és így rimázkodott:

– Kérve kérlek, uram, küldj vissza a keresztre! Kegyetlenebb csapást mérsz rám, hogy e hírrel élmi kényeszerítsz. Átkozott Kallirhoé, hűtlen asszony, miattad adtak el rabszolgának, dolgoztattak, vállamon keresztet cipeltem, s hóhér kezébe adtak! Te pedig fényűzően élsz, s új nászt ünnepepsz, mialatt én fogságban sínylődöm! Nem elegendő, hogy Khaireasz életében más asszonya lettél, mi több, anya is vagy!

Mindannyian könnyekre fakadtak, s keserű estté vált a lakoma. Ennek egyedül Mithridatész örvendett: remény ébredt a szerelmes férfiben, hogy ezennel szólhat és tehet keveset Kallirhoé érdekében, ami úgy tűnik, csupán barátjának nyújtott támogatás.
Így szólt:

– Este van, térjünk nyugovóra, s holnap tanácskoz-

zunk kijózanodva! Kellő időre van szükségünk, hogy a tennivalókat mérlegeljük.

E szavakkal fölállt, a lakomát fölslazlatta, s lepihent, amiképpen szokott. A szürakúzabeli ifjaknak pompás lakosztályt, s szolgai kíséretet bocsátott rendelkezésükre.

IV. Gondok közt telt az éj, senkinek sem jött álom a szemére. Khaireasz dült-fült, Polüktá. Eközben Mithridatész ujjongott magában, remélte, mint a versenyjátékokon, Khaireasz és Dionüsziosz közt találékban maradva, küzdelem nélkül ő nyeri el a díjat. Másnap tanácskozásra ültek össze. Khaireasz azonmód indult volna Milétoszba, hogy mielőbb visszakapja feleségét. Bizonyos volt afelel, ha őt újra látja Kallirhoé, nem marad tovább Dionüsziosz mellett. Mithridatész ellenben így szólt:

– Felőlem mehetsz! Nem kívánom, hogy egyetlen nap is távol légy hitvesedtől. Bárcsak sohasem hagyaték volna el Szicília partjait, s e rémisztő történet nem esett volna meg veletek. De mert Tükhé épp az az istennő, ki váratlan fordulatokban sodort titeket, a következő dig is gyászos kalandokba sodort titeket, a következő lépéseket éberem kell latra vetnünk. E pillanatban a szenvedély siettet, s nem a bölcsesség vezérel. Nem is sejtjed, mi vár rád. Egyedül vagy, idegenként megér-

kezel egy ismeretlen nagyvárosba, hol Iónia legkiválóbb emberének a feleségére tartasz igényt, kit a lehető legszorosabb kötelék fűz férjéhez. Milyen hatalmas a tiéd? Egyedüli szövetségeseid Hermokratész és Mithridatész, kik távol vannak, s csak sírhatnak fölötted, de segítségedre nem lehetnek. Attól tartok, az a város balszerencséd színhelye. Rettenő veszedelmeken mentél ott keresztül, ám meglátod, csak rossz álomnak fog tűnni minden csapás. Milétosz akkortájt kegyes volt hozzád: fogoly voltál, de életben maradtál; eladtak, de nekem, pártfogódnak. Ez alkalommal, ha Dionüsziosz megneszeli, hogy házassága ellen mesterkedsz, mely isten menthet meg téged? Hatalmas ellenfél kezébe szolgáltatod ki magad, valószínűleg el se hiszi, hogy te vagy Khaireasz, de ha elhinné, még nagyobb veszélybe keverednél. Nem ismered Erósz természetét? Olyan isten ő, ki fölöttébb kedveli a csalárdságot, s mindenféle ármánykodást. Úgy látom, az a legésszerűbb, ha először levélben teszed próbára a nőt, emlékszik-e rád, s hajlandó-e elhagyni Dionüszioszt vagy „gyarapítani azt óhajja, ki elveszi”.¹⁵ Írj Kallirhoének levelet! Szomorítsd meg, vídámítsd meg, tégy úgy, hogy keressen, s hívjon téged! A levél kézbesítéséről én gondoskodom. Te csak menj, és írd meg!

Khaireasz megfogadta a tanácsot. Amikor csöndben egyedül maradt, tüstént hozzá is fogott volna a le-

¹⁵ Homérosz: *Odiszseia*. XV. 21. (Devecseri Gábor fordítása.)

vél írásához, ha bírt volna, ám kicsordultak könnyei, s a keze is remegni kezdett. Siratta sorsát, ámde kínkeservesen mégiscsak nekilátott a levélhez:

„Kallirhoének Khaireasz. Élek. Mithridatésznek köszönhetően élek, ki jötevőm, és remélem, neked is az. A perzsák, miután fölgyűjtötták atyád csodaszép főparancsnoki triérészét, eladtak Kariába rabszolgának. Szürakúza városa azzal a hajóval küldött érted felmentő sereget. Nincs tudomásom arról, társainkkal mi történt, engem és barátomat, Poliükharoszt halálra ítélték. Épp a végső órában mentett meg bennünket urunk irgalma. Mithridatész minden jóval elhalmozott, azonban mélységesen lesújtott, amikor házasságodról értesített. Halandó emberként már a halált vártam, de meynyödet sohasem föltételeztem. Kérlek, térj más belátásra! Aldozatképpen könnyeimet, s csókjaimat öntöm e levélbe. Khaireasz vagyok, kit szülőleányként pillantottál meg, amikor beléptél Aphrodité templomába, és aki miatt éjszakákon át virrasztottál. Emlékezz hitvesi szobánkra, s a titokzatos éjre, melyen te először tapasztaltál férfit, s én nőt. Tudom, féltékeny voltam. Ez a szerelem sajátja. Meglakoltam érte: eladtak rabszolgának, s Kariában fogolyként gyöttrődtem. Ne neheztejj rám amit att az esztelen rúgás miatt! Keresztfára kerültem érted, de nem vádoltalak semmiért. Ha emlékezetedben még őrzöl, a szenvedés mind semmi. Ám ha másként érzel, halálos ítéletem mondd ki fölöttem.”

V Mithridatész átadta a levelet Hüginosznak, legmegbízhatóbb emberének, akit Kariában birtoka felügyelőjének nevezett ki, s aki előtt szerelmi vonzalmát sem tartotta titokban. Kallirhoének ő is írt: kifejezte jóindulatát, biztosította támogatásáról, s elmondta, miatta mentette meg Khaireaszt, utoljára azt tanácsolta, ne viselkedjék kevélyen első férjével. Megígérte, szerét ejti, hogy egymásra találjanak, ha Kallirhoének is ez az óhaja. Három szolgát, gazdag adományt s aranyat indított útnak Hüginossal. Hogy mindenféle gyanút eloszlasson, értésére adta a szolgáknak, mindezt Dionüsziosznak szánja. Lelkére kötötte hűségese emberének: miután megérkeznek Priénébe, a szolgálok maradjanak hátra, és magát ióniabelinek álcázva (ugyanis beszélt görögül) egyedül ő utazzon Milétoszba, és térképezze föl a környéket. Amikor kiderül, miként lehet dűlőre vinni az ügyet, irányítsa embereit Priénéből Milétoszba. Így kerékedett föl, s hamarjában teljesítette is az utasításokat, azonban Tükhé nem ily véget rendelt el – nagyobb események sorát tervezgette. Miután Hüginosz folytatta útját Milétoszba, felügyelet nélkül maradt emberei tékozló életre adták fejüket, s bőkezűen bántak az arannyal. Kis városban, amely telve görög kíváncsis-kodással, az idegenek fényűzése mindenkinnek szemet szűrt. Az ismeretlen emberekről, kik könnyelműen éltek, a helybeliek azt gondolták, kalózok vagy szökött rabszolgák. A város vezére ellátogatott a fogadóba, ahol rövid kutatás után föllelte az aranyat s a pazar

drágaságokat. Rablásra gyanakodott, kikérdezte az idegen szolgákat, kik ők, s honnan származnak a kincsek. Kínvallatástól félve bevallották az igazat: Karia kormányzója, Mithridatész ajándékokat küldött Dionüsziosznak, s végezetül még a leveleket is bemutat-ták. A sztratégosz nem bontotta föl a lepecsételt irato-kat, hanem a szolgákkal együtt mindent átadott a tisztviselőknak, s továbbította Dionüsziosznak, gon-dolván, ezzel mindenkinnek jó szolgálatot tesz.

Dionüsziosz történetesen a birodalom legjelesebb embereit látta vendégül, ragyogó estélyt adott, hol fu-vola hangja szólt, s ének dallama hallatszott. Ilyen tájt nyújtották át Dionüsziosznak a leveleket.

„Bíasz, a priénéi hadvezér köszönti Dionüszioszt, jötevő-jét. Karia kormányzója, Mithridatész adományt, s levelet in-dított útnak, mit gonosz szolgál majdnem elprédáltak. Le-tartóztatiam őket, s ezennel mindent eljuttatok tehozzád.”

Dionüsziosz a lakoma közepén olvasta el a levelet, s már előre örvendett a királyi ajándékoknak. Fölbont-tatta a pecsétet, és elkezdte olvasni a másik iratot. Ezekre a szavakra tévedt a szeme:

„Kallirhoének Khaireasztól. Élek.”

„Mire annak a kedves szíve s a térdé elernyed”,¹⁶
„és a szemére köd omlott”.¹⁷ A levelet ájultan is magá-

¹⁶ Homérosz: *Íliász*. XXI. 114. (Devecseri Gábor fordítása.)

¹⁷ Homérosz: *Íliász*. V. 696. (Devecseri Gábor fordítása.)

hoz szorította, nehogy véletlenül illetéktelen kezekbe kerüljön. Zűrzavar és csődület támadt (úgy vélekedtek, gutaütést kapott), ám hamarosan magához tért, s megtudván, mi történt, utasította a szolgákat, hogy szállítsák másik terembe, mert egyedül óhajt lenni. Ekképpen siralmas véget ért a lakoma. Dionüsziosz főlocsúdván többször átfutotta az iratot. Mindenféle érzelem lett rajta úrrá, harag és csüggedés, félelem és hitetlenkedés. Nem hitte el, hogy Khaireasz él (ugyanis ezt kívánta a legkevésbé). Mithridatész házasságtörő tervére gyanakodott, aki – gondolta – oly módon kísérelte meg behálózni Kallirhoét, hogy hiú reményeket keltve igyekezett vele elhitetni, Khaireasz él.

VI. Attól fogva keménykezűen őriztette feleségét, lakosztályába nem léphetett be senki, s Magának a következő védekezést eszelte ki: Ez alkalommal Milétoszból tartózkodott Pharnakész, Lüdia és Iónia kormányzója, ki a Nagy Király tengermelléki helytartói közül a legbefolyásosabbnak számított. Hozzá fordult Dionüsziosz, barátjaként kereste föl, és meghallgatást kért tőle. Így szólt:

– Kérlek, uram, segíts nekem, s ezáltal magadnak! Mithridatész, egyik irigyed, a leghitványabb ember a Föld színén. A minap volt vendégbarátom, s máris go-

noszt tervet forral házasságom ellen: csábító levelet, s ajándékba aranyat küldözget feleségemnek.

Azzal fölolvasta a leveleket, s megosztotta vele gyanút a cselszövésről. Örömmel hallgatta Pharnakész, mert hát szomszédjával, Mithridatészszel számtalanszor került összetűzésbe, másrészt benne is ébredezett a szerelmi szenvedély. Tudniillik ő szintén gyöngéd érzelmeiket táplált Kallirhoé iránt, s titkon óérette időzött Milétoszból, lakomákra is ezért hívta Dionüszioszt asszonyával együtt. Szavát adta, amennyire csak tud, segédkezik, és titokban levelet írt gyorsan:

„Pharnakész, Lüdia és Iónia kormányzója üdvözlét küldi urának, Artaxerxésznek, a Királyok Királyának. Pansaszt tett nálam szolgád, a milétoszi Dionüsziosz, ki öseitől fogva birodalmad megbízható és készséges alattvalója. Mithridatész, Karia kormányzója nemrég vendége volt, s most el akarja hódítani feleségét. Nagy székony ez birodalmodra, zavart, s fölfordulást kelthet. Egy kormányzó minden vétkes elítélendő, de ez különösen. Dionüsziosz a leghatalmasabb ember Ióniában, s jól ismert hitvesének szépsége, így ily arcátlan támadásra nem lehet fátylat borítani.”

Amikor a király kezébe ért a levél, elolvasta bizalmas embereivel, s meghányták-vetették, mit kell tenni. Ellentmondó vélemények hangzottak el. Akik rossz szemmel nézték Mithridatészt, és kormányzóságra törekedtek, úgy vélték, nem szabad eltűrni, hogy hírvés ember házassága ellen áskálódjanak. A könnyed

természetűek, vagy akik tiszteletben tartották Mithridatészt (ugyanis sokukat pártfogolt), helytelenítettek, hogy egy ilyen tekintélyes embert hamis vád alapján meghurcoljanak. Azon a napon a vélemények egyenlő arányban tértek el, így a király nem hozott döntést, elhalasztotta a vizsgálatot. Beesteledett. A király föl volt háborodva a gonosz terv miatt, amely a királyi hatalom fenségét sodorta veszélybe, s aggódott a jövőjéért. Elnézése folytán Mithridatész esetével kezdetét veheti a hatalom megvetése, ezért úgy döntött, törvényt elé idézi. Egy másik gondolat azt sugallta, hogy hívassa a szépséges hitvest is. Magányában a bor és a sötétség voltak tanácsadói, s mindegyre csak a levél ezen részleteit képzelte maga elé. Azonfelül nem hagyta nyugodni a hír, hogy valamiféle Kallirhoé a leggyönyörűbb asszony Ióniában. A király egyes-egyedül azt vetette Pharnakész szemére, hogy levelében nem tért ki a nő nevére. Attól tartott, talán egy másik asszony még káprázatosabbnak mutatkozik, de végetül úgy határozott, a feleséget is Babülónba rendeli. Ekképpen üzent Pharnakésznek: „Hívasd Dionüszioszt, milétoszi szolgámat!” Mithridatésznek: „Jöjj és bizonyítsd be, hogy nem forraltál förtelmes bűnt Dionüsziosz házassága ellen.”

VII. Mithridatész elszörnyedt, kétség fogta el a vád okát illetően. Hüginoszhoz fordult, aki tudomására hozta, mi történt a szolgákkal. A levelek elárulták – gondolta –, s nem állt szándékában fölmenni Babülónba. Félt a vádaktól s a király haragjától. Inkább elindult volna, hogy bevegye Milétoszt, megölje Dionüszioszt, ki a bajt okozta, azután elrabolná Kallirhoét, s föllázadna a király ellen. Ekképpen tűnődött magában:

– Miért siessek, hogy a király kezébe adjam szabadságomat? Talán úgy is győzhetsz, ha itt maradsz. A király távol van, s tisztviselői erélytelenek. Ha másképp próbál megválni tőled, rosszabb akkor sem történhet veled. Ne add föl két legszebb kincsedet: a szerelmet s a hatalmat! A hatalom dicső halotti lepel, s a halál édes lesz Kallirhoéval!

Mialatt ezeket fontolgatta magában, és a zendülés terveit latolgatta, üzenet érkezett: „Dionüsziosz fölke-rekedett Milétoszból, és vele tart hitvese, Kallirhoé.” Megsemmisülve fogadta a híreket Mithridatész, ez épp annyira lesújtotta, mint az, hogy törvénytársak elé idézik őt is. Balszerencséje fölött keseregve így szólt:

– Miben reménykedhettek, ha hátra maradtok? Tükhé minden módon elárul. Talán megszán a király, hisz semmit sem vétettem. De ha meg kell halni, leg-alább még egyszer láthatom Kallirhoét. A bíróságon mellettem lesz Khaireasz és Polükharosz, kik egy-ként pártfogóim s tanúim.

Parancsba adta, hogy a teljes szolgahad kísérije Ba-

bülönba. Azután nyugodt lélekkel indult útnak Kariából, tudván, semmiféle bünt nem követett el. Nyomában nem hullattak könnyeket, hanem áldozati szertartásokat és ünnepi fölvonulást tartottak. Kariából ilyen hadjáratot indított Erósz, ám Ióniából még nevezetesebbet, mert annak szemlátomást lenyűgözőbb volt fejedelmi ékessége. A Hír Kallirhoé előtt járt, s hirdette minden embernek: érkezik Kallirhoé, az ünnepektől, a természet remekműve, ki „mint arany Aphrodité, mint Artemisz, éppennyolyan volt”.¹⁸ A perőről szóló mendemondák még ismertebbé tették. Városlakók sereglettek össze az utcákon, az emberek ide-oda futkostak, s tülekedtek, hogy megpillanthassák Kallirhoét. Mindenki úgy találta, hírénél is fölségesebb ő maga. Dionüszioszt boldognak mondták, aki egyre inkább hervadozott emiatt: jó szerencséje csak boldogtalanabbá tette. Hiszen sokat látott férfiként tudta, nem várt meglepetésekben leli kedvét Erósz. A költők s a szobrászok nem véletlen ábrázolják ijájjal és tüzzel, melyek mind hozzá illően súlytalanok s ingatagok. Régi történetek emlékei sejlettek föl benne arról, mennyire változékony a szép nők természete. Rémületbe ejtette minden, s vetélytársra gyanakodott mindenki, pers ellenfelében ugyanúgy, mint magában a bíróban. Bánta már, hogy elhamarkodva Pharnakész tudomására hozott mindent, „mikor alhatna szerelmével”.¹⁹

¹⁸ Homérosz: *Odüsszeia*. XVII. 37. (Devecseri Gábor fordítása.)

¹⁹ Menandrosz: *A gyűlölt férfiú* (A9).

Belátta, nem ugyanaz Milétoszban, s a hatalmas Ázsiában védelmezni Kallirhoét. De hitvesének nem árulta el utazásuk célját, mindvégig magában őrizte a titkot. Úgy tett, mintha a király hívatta volna, hogy tanácskozást tartsanak Iónia ügyeiről. Eközben Kallirhoé egyre-másra csak búsongott, hogy a görög tengerektől oly távol utaznak, mert amíg a milétoszi kikötőket szemlélhette, úgy érezte, nincs oly messze Szürakúzától, s az is vigasztalta, hogy a közelben állott Khai-reasz sírja.